

BROEDEN AAN HET IJ

Kijken naar de creatieve industrie

Werkgebouw het Veem en NDSM

BROEDEN AAN HET IJ

Kijken naar de creatieve industrie

Werkgebouw het Veem en NDSM

Op maandag 2 april 2007 vond in de theaterzaal van Werkgebouw het Veem een congres plaats onder de titel **'BROEDEN AAN HET IJ: vier manieren van kijken naar de creatieve industrie'**

Bij dit congres werd vanuit vier invalshoeken (fysiek, economisch, sociaal, bestuurlijk) door drie universiteiten (TU Eindhoven, Erasmus Universiteit Rotterdam en Universiteit van Amsterdam) en een 'ongebonden' deskundige gekeken naar Werkgebouw het Veem en de overbuurman aan het IJ: de NDSM werf. Een vrijwillige visitatie ter ere van het 25 jarig bestaan van het Veem. Een dwingende blik van kritische universitaire buitenstaanders ... omdat het de komende 25 jaar ongetwijfeld (nog) beter kan ...

www.veem.nl (Het Veem)

www.ndsm.nl (NDSM)

www.broed.net (Netwerk Broedplaatsen)

www.broedplaatsamsterdam.nl (Bureau Broedplaatsen)

Inhoud

5	Vooraf
5	Dagvoorzitter: Tiers Bakker
5	Openingswoord Paul van Soomeren
6	Invalshoek economie
6	Arjo Klamer, Erasmus Universiteit Rotterdam
6	Monique van Hoof
8	Joost Kappers
8	Iris Korthagen
10	Reacties uit het publiek
11	Invalshoek sociaal
11	Menno Hurenkamp en Matthijs Rooduijn, Universiteit van Amsterdam
13	Reacties uit het publiek
14	Invalshoek fysiek
14	Geert-Jan van den Brand en Jouke Post, Technische Universiteit Eindhoven, faculteit Bouwkunde, unit ADE
15	Reacties uit het publiek
16	Invalshoek bestuurlijk
16	Jaap Draaisma
19	Discussie – enkele highlights
23	Naschrift

Tekst: Paul van Soomeren en Miriam van Oort (redactie) met medewerking van Tiers Bakker, Geert-Jan van den Brand, Jaap Draaisma, Monique van Hooff, Menno Hurenkamp, Joost Kappers, Arjo Klamer, Eva de Klerk, Iris Korthagen, Arco Leusink, Jouke Post, Matthijs Rooduijn, Jaap Schouffour, Bart Stuart

Fotografie: Rene Gerritsen (Veem), Inez Meesters en Marc Faasse (NDSM)

Vormgeving: Maura van Wermeskerken

Uitgegeven door: Stichting Netwerk Broedplaatsen Amsterdam

Datum: Amsterdam, juli 2008

Nabestelling: wilt u deze uitgave nabestellen, maak dan € 5,00 (kostprijs incl verzendkosten) over op rekeningnummer 0778149 t.n.v. Stichting Netwerk Broedplaatsen Amsterdam o.v.v. 'Broeden aan het IJ'

Vooraf

Dagvoorzitter: Tiers Bakker

Tiers introduceert eerst zichzelf kort. Hij is eindredacteur van HTV de IJsborg, dat zich wel het kunstenaarsblad *avant la lettre* mag noemen. Opgericht in dezelfde tijd als het Veem, richt HTV zich vooral op kunstenaarsinitiatieven en daarmee onder andere op broedplaatsen.

Openingswoord Paul van Someren

Paul bedankt in zijn rol van voorzitter van het bestuur van het Veem (www.veem.nl) alle aanwezigen voor hun komst naar dit prachtige gebouw aan de Oude Houthaven in Amsterdam. Hij wijst op het Parool van zaterdag 31 maart (2007). Daar stond een paginavullend stuk over het Veem in. In dat stuk gaat het onder andere over het pand en de invulling die er de afgelopen 25 jaar aan gegeven is. Het Veem is eigenlijk een broedplaats *avant la lettre*, ook al leeft dat modieuze begrip 'broedplaats' in het Veem niet echt. Lang voordat de term bestond, werd het Veem gekraakt en gebruikt als werkruimte voor beginnende ambachtslieden, bedrijven en kunstenaars.

Omdat het Veem nu 25 jaar bestaat, leek het een goede zaak om buitenstaanders eens kritisch naar het jarige Veem te laten kijken. In overleg met de overbuur aan het IJ werd de focus breder en is ook gekeken naar NDSM.

De afgelopen maanden hebben verschillende onderzoekers vanuit vier verschillende invalshoeken naar Werkgebouw het Veem en naar NDSM gekeken:

Erasmus Universiteit Rotterdam (Arjo Klammer, Iris Korthagen, Monique van Hoof, Joost Kappers) *de (cultureel) economische kant:*

economisch valt er veel te zeggen over gebouwen en broedplaatsen, zoals het Veem en NDSM; zo zitten er zo'n 70 bedrijven in het Veem, waarbij sprake is van een zeer bewuste mix van profit en non-profit, jong en oud, ambachten, kunstenaars en bedrijven. Soms leidt dat tot belangentegenstellingen; zeker als het om grote zaken zoals een verbouwing gaat;

Universiteit van Amsterdam (Menno Hurenkamp en Matthijs Rooduijn) *de sociale kant:*

de mensen die het gebouw gekraakt hebben, waren zeer hecht; zelfwerkzaamheid was de term die toentertijd veel gebruikt werd – ze verbouwden het gebouw zelf, iedereen droeg bij; na verloop van tijd is die onderlinge band losser geworden. En hoe zit dat bij NDSM?;

TU Eindhoven (Jouke Post en Geert-Jan van den Brand) *de fysieke kant:*

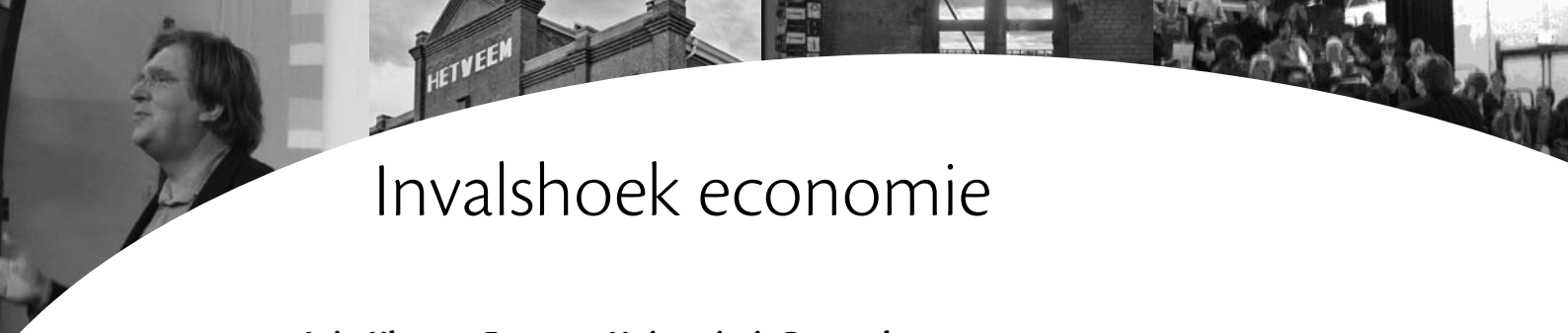
de bouw van het gebouw nu al meer dan 100 jaar geleden, de invulling destijds – hier werd koffie en thee opgeslagen – en de invulling die er na de kraak aan is gegeven;

Jaap Draaisma heeft gekeken naar *de bestuurlijke kant:*

het Veem is een vereniging met een ledenraad en de daarbijbehorende vergaderingen en beslissingsstructuren, terwijl een en ander bij NDSM weer anders is vormgegeven.

In de Algemene Ledenraad Vergadering van het Veem van 23 november 2004 is geconcludeerd dat het Veem te veel naar binnen gericht was en dat meer naar buiten moest worden gekeken. Het 25 jarig bestaan van het Veem is aangegrepen om op verschillende manieren naar buiten toe te treden. Vemers stellen hun werk tentoon, de geschiedenis van het Veem en de omgeving is op oude foto's te zien in het gebouw, een audiotour gaat in op de plek van het Veem in de buurt, er worden concerten en een filmfestival gehouden en daarnaast is dit congres georganiseerd.

Het Veem wil naar zichzelf laten kijken. Mede daarom is de link naar de overkant van het IJ gelegd. Het 25 jarige Veem kan misschien iets leren van de dreumes NDSM, maar misschien kan het jonge NDSM weer iets oppikken van de ervaringen die het Veem in 25 jaar opdeed.

Invalshoek economie

Arjo Klamer, Erasmus Universiteit Rotterdam

Arjo feliciteert allereerst het Veem met het 25 jarige bestaan. Arjo is al eerder een keer hier geweest en hij gaf toen per video zijn mening over het Veem, maar toen had hij nog niet alle kennis die hij nu heeft dankzij het onderzoek dat de studenten van de EUR (zie onder) de afgelopen maanden hebben gedaan. Wanneer je een economische analyse maakt, denken veel mensen dat het een kwestie is van optellen en aftrekken om zo tot een conclusie te komen. Dat valt meestal echter vies tegen bij plekken als het Veem. In de politiek ligt de nadruk de laatste jaren erg op de economische kant van de culturele sector en dan met name de creatieve industrie. Als de nadruk alleen op de economische kant ligt, bestaat het gevaar dat je jezelf verkeerd gaat positioneren; je moet die economie dus breder interpreteren. Het gaat niet alleen om geld, het gaat eerst en vooral om het toevoegen van culturele waarde.

De belangstelling van de universiteit gaat naar de vraag hoe dit soort broedplaatsen – om die term toch maar te blijven gebruiken – functioneren. Klopt het dat als je wat leuks en creatiefs bij elkaar zet, er inderdaad als vanzelf culturele waarde ‘ontstaat’, of wordt toegevoegd?

Naar dat soort vragen hebben zeven studenten onder leiding van Arjo Klamer in het Veem, en een klein beetje in NDSM, onderzoek gedaan. Ze presenteren hier de resultaten.

Monique van Hoof

We hebben onderzocht wat de economische meerwaarde van het Veem is. Ons onderzoek hebben we verdeeld in een kwantitatief en een kwalitatief deel. Voor het eerste hebben we een enquête rondgestuurd naar alle Vemers, voor het tweede hebben we langere gesprekken gevoerd met acht Vemers, het huidige bestuur en Francine Mendelaar, die vroeger in het Veem zat en later bij NDSM.

De vergelijking met NDSM was erg moeilijk, omdat NDSM eigenlijk nog maar net begonnen is en daarom weinig geschiedenis heeft om op terug te vallen. Bij het Veem zijn de afgelopen jaren dingen veranderd of aangepast en wordt alles met een reden gedaan. Bij NDSM is dat nog niet zo. Vandaar dat we – mede ook door de tijdsdruk – hebben besloten om geen diepgravende vergelijking met NDSM te maken op ons gebied.

Juridisch

Het Veem is begonnen als stichting en werd al vrij snel daarna een vereniging. Bij een stichting heb je als huurder weinig zeggenschap, bij een vereniging hebben de huurders wel inspraak. Het Veem is nu al lange tijd een vereniging. Minimaal twee keer per jaar worden algemene ledenvergaderingen georganiseerd waarbij besluiten genomen moeten worden. De mensen die we gesproken hebben, gaven aan dat maximaal de helft van het aantal bewoners van het Veem bij deze vergaderingen aanwezig is. Dat maakt het lastig om beslissingen te nemen, aangezien niet iedereen zich kan vinden in de besluiten die deze minderheid neemt. Het huidige bestuur stuurt op hoofdlijnen en krijgt veel vertrouwen van de bewoners.

Financiering

Bij het Veem is sprake van indirecte subsidie: ooit is het gebouw voor slechts 1 gulden verkocht aan de krakers en door de lage erfpacht die de gemeente vraagt, krijgt het Veem weldegelijk een soort subsidie van de gemeente. Verder is het Veem geheel zelfvoorzienend: het Veem genereert via de huur zijn eigen pot voor gebouwonderhoud, schoonmaak, management/beheer en dergelijke. De meeste huurders hebben aangegeven dat huurverhoging een probleem zou zijn, met name voor kunstenaars.

Profit/non-profit, ambachtslieden/kunstenaars/bedrijven

Alle huurders hebben aangegeven dat ze graag meer zouden willen halen uit de bijzondere combinatie(s) van individuen en bedrijven in het Veem. Meer dan nu gebeurt. Er zijn in de loop der jaren wel enkele initiatieven gestart waarbij non-profit en profit samen rond de tafel zaten, maar deze zijn steeds weer doodgebloed. Dat is jammer, want je hebt in wezen wel een unieke combinatie in één pand.

Toekomst

Het bestuur heeft met de ledenraad een nieuw beleid ingezet: naar buiten. Zo is er bijvoorbeeld geconcludeerd dat steeds meer ruimtes als opslag gebruikt worden en dat daar iets aan moet gebeuren. Dat was twee jaar geleden en er is nu nog steeds geen oplossing. Veel bewoners vinden het moeilijk om met elkaar in contact te komen. Er is sprake van een duidelijke scheiding tussen de mensen die hier al 25 jaar zitten en de jonge generatie. Er is een verandering nodig!

Sterk	Zwak
Het vertrouwen in het bestuur	Het is moeilijk hier iets te initiëren
De democratische besluitvorming	Lage opkomst ledenraad
De financiën zijn stabiel	De kloof tussen oude en nieuwe huurders
Goedkope ruimtes	Lege ruimtes
Een goede combi profit/non-profit	

De Kansen

Het is een open deur, maar de kansen liggen in het verbeteren van de zwakke punten. Het Veem is een sterk concept dat wel moet worden doorgezet, anders verandert het in een ingeslapen gebouw. Er moet gekeken worden naar het creëren van een hoge opkomst bij de ledenraad. De bewoners moeten zich meer betrokken gaan voelen bij het Veem, zodat ze ook naar buiten toe sterker staan.

Bedreiging

In deze buurt wordt momenteel veel gebouwd. Als pand moet je je profileren in de buurt. Als er geen goed onderling contact is, drijft iedereen uit elkaar en wordt het Veem een normaal bedrijfsverzamelgebouw.

Aanbevelingen

- Vier keer per jaar een algemene ledenraad. Twee daarvan zijn om te discussiëren en zelf actief mee te denken over de veranderingen en besluiten die genomen moeten worden. Iedereen moet *tijdens* deze vergaderingen punten kunnen aandragen! De andere twee vergaderingen zijn voor de daadwerkelijke besluiten, zodat iedereen zich daar al op heeft kunnen voorbereiden.
- Elektronisch stemmen zou een goede oplossing zijn. Het bestuur heeft al aangegeven hier iets mee te willen doen. Wij denken dat dit heel goed zou zijn. Op die manier betrek je ook de mensen die niet naar de vergadering hebben kunnen komen bij de besluitvorming.
- Houdt de Vemers meer op de hoogte van wat er gebeurt: maak een jaarplanning en stuur die rond, stuur een maandelijkse brief waarin iedere keer weer een paar Vemers worden voorgesteld, zodat iedereen weet wie in het pand zit.
- Zet een denktank op die zich gaat bezig houden met het verbeteren van de positie van het Veem naar buiten toe.
- Zet je missie om in een inhoudelijke strategie en een meerjarenplan.

En als belangrijkste: **DENKEN OMZETTEN IN DOEN.**

Joost Kappers

Het onderzoek van de EUR studenten heeft zich gericht op de culturele waarde van het Veem, anders gezegd: het inspirerend vermogen. Als ergens culturele bedrijvigheid is, is er sprake van een culturele waarde. Met de culturele waarde kan je veel mensen raken. De mensen die het eerst geraakt worden door de culturele waarde van het Veem zijn de Vemers zelf. Zij produceren én consumeren het inspirerende vermogen van het Veem.

Hoe meet je het inspirerend vermogen? Via een enquête is gekeken naar de wenselijkheid van een aantal items en naar de realiteit van dat item (hoe het er volgens de respondenten echt voorstaat). Het verschil tussen die twee geeft de confrontatie aan; de mate van inspiratie. De cijfers zijn uitgedrukt in rapportcijfers van 1 t/m 10.

Vier inspirerende thema's voor Vemers

	Wenselijk	Realiteit	Confrontatie
Kruisbestuiving binnen het Veem	7,1	4,7	2,4
Ontwikkeling Vemers	7,6	5,8	1,8
Betekenis/imago Veem bij anderen	7,9	6,6	1,3
Betrokkenheid bij het Veem als collectief	8,1	5,1	3,0

De conclusie is dat er meer in lijkt te zitten dan er in de realiteit uitkomt. Bij alle items ligt de wenselijkheid immers hoger dan de realiteit volgens de respondenten uit het Veem. Bij de items 'ontwikkeling' en 'imago' liggen wenselijkheid en realiteit nog vrij dicht bij elkaar, maar bij 'kruisbestuiving' en vooral bij 'betrokkenheid' wordt het gat tussen wens en realiteit wel erg groot.

Later is er nog een discussie over de interpretatie van deze gegevens. Er is een respons van 24 ingevulde enquêtes, wat inhoudt dat ongeveer een derde tot de helft van de Vemers de enquête ingevuld heeft. Dat is op zich geen probleem, maar tekenend is dat vooral de jongere garde niet gereageerd lijkt te hebben. Dat duidt dus wederom op een probleem in de relatie tussen jong en oud (qua vestigingsduur) binnen het Veem. De jonge bewoners zien het Veem misschien meer als een goedkoop bedrijfsverzamelgebouw, terwijl de oude bewoners zaken als kruisbestuiving en betrokkenheid erg wenselijk achten, maar er in de realiteit te weinig van terugzien. De vraag is dus welke kant je als gebouw op wil: een cultureel inspirerende broedplaats of een – nu nog goedkoop – bedrijfsverzamelgebouw.

Iris Korthagen

De bedrijven in het Veem

We hebben de verschillende bedrijven in het Veem op verschillende onderdelen onderzocht:

- personeelsgeleding: het zijn voornamelijk eenmans- of eenvrouwszaken.
- vestigingsduur: gemiddeld zitten Vemers 16 jaar in het gebouw. Dat is vrij lang; iedereen wil blijven. Overigens duidt deze hoge vestigingsduur al op het eerder vermelde gegeven dat de respons op de enquête vooral lijkt te zijn gekomen van oud-gevestigden in het Veem.
- jaarlijkse omzet: tussen de 10.000 en 50.000. Dat is niet heel veel.

De culturele economische meerwaarde

Er is door de EUR ook gekeken naar de culturele economische (meer)waarde van het Veem. Er is naar de volgende variabelen gekeken:

- pand
- prijs/huur
- andere bedrijven/zakelijke samenwerking
- omgeving

- bereikbaarheid
- reputatie
- sociale waarde
- culturele waarde

Motieven van vestiging

- het pand
- de lage huur
- andere bedrijven/zakelijke samenwerking

De overige begrippen (omgeving, bereikbaarheid, reputatie, sociale – en culturele waarde) worden NIET belangrijk gevonden.

De verwachtingen die men heeft van het Veem, komen overeen met de realiteit.

Sociale contacten

Er is gekeken naar de mate waarin volgens de respondenten sociale contacten inderdaad een rol spelen op de productiviteit en motivatie van Vemers.

Een derde van de respondenten (33%) wordt niet positief beïnvloed door de sociale contacten in het Veem. Iets minder dan een derde (29%) zegt een beetje positief beïnvloed te worden door de sociale contacten in het Veem en ongeveer 2 van de 5 respondenten (38%) geeft aan zondermeer positief beïnvloed te worden door sociale contacten in het Veem.

De invloed van de zakelijke samenwerking op de omzet (onderling opdrachten verlenen of samen iets maken)

- 33% haalt geen omzet uit zakelijke samenwerking.
- 42% zegt maximaal tien procent omzet te genereren uit zakelijke samenwerking.
- 25% haalt er meer dan tien procent uit.

De invloed van creatieve inspiratie op de omzet

- 33% behaalt niet meer omzet door de creatieve inspiratie van het Veem.
- 42% haalt maximaal tien procent meer omzet hierdoor.
- 25% zegt meer dan tien procent omzet te behalen door de creatieve inspiratie.

Opmerking: het laatste percentage is uiteindelijk minder hoog dan de invloed van de zakelijke samenwerking bij deze groep.

Reputatie

Is men trots op het Veem, voelen de Vemers zich verbonden bij het collectief? Kent men het Veem?

Ongeveer een op de drie respondenten (30%) ziet het Veem als een versterking van hun eigen reputatie.

De Kansen

- sociaal: zorg voor een bar of kantine waar de huurders elkaar kunnen tegenkomen.
- creatief: organiseer tijdelijke exposities van eigen kunstenaars in de gangen. Zorg ervoor dat men weet wat er allemaal in het Veem gebeurt, en welke kunstenaar wat doet.
- zakelijk: geef een maandelijks Veem-blad uit.
- reputatie: werk aan collectieve marketing.
- Laat het Veem een plaats zijn voor culturele starters.

Reacties uit het publiek

- Vemer: Deze punten zijn al vaker genoemd, iedereen is het er dan wel mee eens, maar vaak gebeurt er dan vervolgens weinig.
- Publiek algemeen: Het valt op dat het beeld een beetje dat van los zand is: er is een groot verschil tussen wens en werkelijkheid. De eigen maat voldoet niet.
- Vemer: Vaak komen de dingen niet op de goede plek terecht. Het is niet altijd duidelijk waar je iets moet neerleggen als je een idee of een opmerking hebt.
- Vemer: De jongere garde is te weinig prominent aanwezig en hun betrokkenheid en participatie is gering.

Tiers checkt een en ander gelijk in het publiek: hoeveel Vemers zitten er in de zaal en zijn het oud – of jong gevestigden? Er blijken ongeveer 10 Vemers aanwezig en het zijn inderdaad vooral oud gevestigden.

Arjo Klamer sluit de EUR presentatie af: voor de overlevingskansen van het Veem is de culturele waarde cruciaal. Je moet iets doen aan de cohesie en betrokkenheid. Voor je het weet verword je tot een bedrijfsverzamelgebouw dat als belangrijkste eigenschap heeft ‘alleen maar goedkoop’ te zijn.

Invalshoek sociaal

Menno Hurenkamp en Matthijs Rooduijn, Universiteit van Amsterdam

Lichte gemeenschappen

Menno en Matthijs hebben onderzocht of het Veem en NDSM 'lichte gemeenschappen' zijn. De eerste vraag die je je dan moet stellen is: wat is een gemeenschap? Je kunt zien dat op dit moment de term 'gemeenschap' het goed doet. De SP en de Christen Unie hechten allebei aan de gemeenschap en die partijen doen het bij de verkiezingen goed. De partijen die zich meer richten op het individu, zoals Groen Links en de VVD doen het momenteel een stuk slechter. Kortom: gemeenschappen zijn ook politiek 'in' (regeerakkoord: Samen werken, samen leven).

Maar wat is een gemeenschap? Die kan plaatsgebonden zijn, mensen die bij elkaar wonen of werken, of op een andere manier bij elkaar komen. Maar het kan ook virtueel, op het internet. Vroeger kwam je vanuit je geboorte vanzelf in een gemeenschap terecht, daar hoefde je niet over na te denken, je hoorde bij een zuil, of bij een maatschappelijke klasse. Maar tegenwoordig kan je zelf kiezen om lid van een bepaalde gemeenschap te worden. Lichte gemeenschappen moeten tegenwoordig georganiseerd worden.

Menno en Matthijs hebben het sociale proces achter het Veem en NDSM als lichte gemeenschappen onderzocht. Dat hebben ze gedaan door te gaan praten met de huurders. Ze hebben op beide plaatsen zo'n 15 mensen gesproken, uit gevarieerde groepen; kunstenaars, kleine bedrijfjes, ambachtslieden en ze spraken met mensen die hier al heel lang zitten en met nieuwkomers. Centraal stonden vragen als: wat bind je, waar wil je je aan binden en waar wil je je niet aan binden?

Waarom zit je hier?

De eerste reden die iedereen aangeeft op de vraag waarom ze hier werken is de goedkope huur. Maar daarnaast wordt direct de gemeenschappelijkheid genoemd. Er ligt bij alle groepen veel nadruk op de creativiteit.

Overeenkomsten en verschillen

Veem	NDSM
25 jaar	0/8 jaar
Onderscheid in groepen (kunstenaars, ambachtslieden, ondernemers).	Onderscheid op periode en plek op de werf, dus niet op beroep.
Democratisch (ledenvergadering), maar een beetje een vermoeide democratie (de vergaderingen duren te lang).	Te weinig invloed; bestuur is verlengde van het stadsdeel. Huurders willen meer invloed.

Op de vraag hoe men terecht is gekomen in het Veem of bij NDSM wordt in eerste instantie altijd verwezen naar de selectiecommissies (Veem: nieuwkomers commissie). Bij navraag bleek echter dat in het geval van het Veem 100 % al iemand anders kende die in het gebouw zat. Bij NDSM geldt dit niet, daar kwam iedereen ongeveer tegelijk aan.

Wat is precies de selectieprocedure op basis waarvan een keuze wordt gemaakt? Het wekt bij de onderzoekers de indruk dat die procedure gebaseerd is op kennissen en vrienden, waarbij moet worden opgemerkt dat dit bij NDSM minder het geval is.

De termen broedplaats en creatieve stad wekken de indruk dat het aanbod breed en gevarieerd is. Bij zowel het Veem als NDSM constateerden de onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam echter maar weinig multi-culturaliteit. Ze zijn welgeteld 1 migrant tegen gekomen. Er lijkt hier sprake te zijn van een tunnelblik. De definitie van creativiteit wordt erg nauw genomen. Het is allemaal van hetzelfde. Je zou bij creativiteit ook aan een Caribische djembégroep kunnen denken.

Een deel van de kwestie zit in de selectieprocedure. Men kiest voor gelijken, want dat levert de minste conflicten op. Er ontstaan families. Er gaan maar weinig mensen weg; als je eenmaal binnen bent, is dat

voor altijd. Een 'lichte' gemeenschap impliceert de keuze om er in te komen. Maar daarna gebeurt er niets meer. Hoewel het NDSM nu weliswaar tijdelijke huurcontracten afgeeft. In de toekomst zal blijken wat daar van terecht komt.

Over broedplaatsen en beleidsjargon: creativiteit in Amsterdam

Het boek van Richard Florida (*The Rise of the Creative Class*; 2002) is erg economisch. De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat NDSM en MTV samen op een terrein zitten. De vrijplaatsen waar creatieven samenkomen zijn vaak plaatsen die niet heel veilig zijn. Het zijn vaak oude gebouwen, waar dingen niet werken zoals ze zouden moeten werken. Daarom streeft de gemeente naar regulering. Als een vrijplaats in een broedplaats verandert, wordt de boel veiliger. Maar zijn broedplaatsen dan nog plekken waar mensen vrij en ongedwongen hun gang kunnen gaan?

De NDSM werf wordt omschreven als een plek voor ondergrondse cultuur, die rauw en stoer is. Maar in de kunststad waar de onderzoekers met mensen gesproken hebben, zagen zij weinig rauws en stoers. De vrijgevochtenheid wordt ingekaderd. De hijskraan aan het water moet stoer zijn. Die staat voor de creativiteit die hier zogenaamd moet zijn.

Wat echter ook opviel was de energie die er hing. Mensen hebben letterlijk veel ruimte om hun dingen te doen.

Is het Veem een broedplaats? De meeste mensen zitten hier gemiddeld 16 jaar, dat doet de onderzoekers meer denken aan een oude kip die nog probeert een ei te leggen.

De term zelf is beladen. In het Veem wordt hij soms wel en soms niet gebruikt.

De vraag die ontstaat, is wat een broedplaats eigenlijk is?

Zit er iets jongs, dat wil broeden, of zit er iets ouds, dat iets kwetsbaars uitbroedt? Is het een plaats waar iets jongs en kwetsbaars de mogelijkheid krijgt om te groeien, of is het een plek waar uitgegroeide volwassenen nieuwe ideeën kunnen laten groeien?

Het is maar net met welke metaforen je wilt werken. De term broedplaats, creatieve industrie en creatieve stad zijn allemaal termen die vanuit de beleidsmakers zijn opgelegd. Hierdoor krijgen deze termen een industrieel karakter.

De vraag die het Veem, NDSM en andere broedplaatsen, zich moeten stellen is of ze gebruik willen maken van de bestaande termen, en proberen zich daar in te voegen, of dat ze een eigen terminologie willen gebruiken die beter aangeeft wat ze zijn.

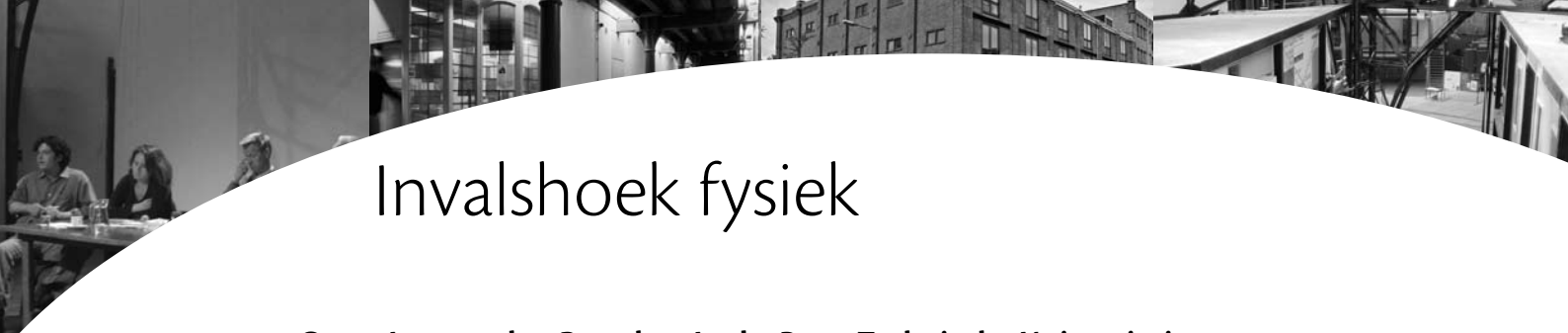
Drukdrukdruk, of een collectieve ambitie?

De mensen van het Veem en NDSM zitten hier in eerste instantie voor de goedkope huur. Maar daarnaast hebben zij allen een diep verlangen naar iets gezamenlijks. In eerste instantie is het 'ik' en 'mijn' van belang, dat is de individualistische kant die waarschijnlijk voortkomt uit de scholing en training die mensen van nu krijgen. Voor oudere Vemers is dat onderscheid erg duidelijk; vroeger werd gesproken van 'wij', maar nu iedereen het drukdrukdruk heeft en de tijdsgeest veranderd is, is de nadruk verschoven naar het individu.

Het Veem zou eigenlijk geen socioloog maar een psycholoog moeten laten langskomen, want de vraag die zo iemand dan direct zou stellen is: door wie komt die verschuiving? Ligt dat inderdaad alleen aan de nieuwe generatie? Dat je het drukdrukdruk hebt, dat maak je jezelf wijs. Je wilt eigenlijk liefst iets samen doen, maar dat durf je niet. Er is een gebrek aan een collectieve ambitie.

Reacties uit het publiek

- Vemer (al 22 jaar): Ik vind het heel vervelend dat alles onder een noemer wordt gebracht. Bedrijven hebben een heel andere insteek dan kunstenaars en die verschilt weer van ambachtslui. Het kunstenaarschap duurt langer dan vijf of tien jaar.
- Vemer: Wat is de tegenstelling? Ik begrijp niet waar het verschil zit tussen de kleine kasplantjes die je moet laten groeien, of kunstenaars en kleine bedrijven die je tegen de markt moet beschermen. Dat is toch hetzelfde?
- Menno: Toch zijn het twee verschillende thema's. Bij het eerste ga je uit van doorstroom en de mogelijkheid nieuwe mensen de gelegenheid te geven iets op te starten.
- Vemer (al 24 jaar): In het Veem is veel oud zeer aanwezig. Er is heel veel werk verzet, mensen hebben met hun hele ziel en zaligheid gewerkt aan dit gebouw. Nieuwe mensen die er later in zijn gekomen, beloven mee te doen, maar doen dat uiteindelijk niet. Er zitten alleen maar oude lullen in de adviesraad.
- Menno: Maar wie doet hier dan iets fout? De oude lullen of de nieuwe mensen? Ligt het echt aan de tijdsgeest?
- Matthijs: De nieuwkomers willen niet meegaan in het oud zeer dat er ligt en dat telkens weer wordt opgerakeld.
- Menno: Gebleken is dat voor het Veem het gebouw zelf een hele belangrijke bindende factor is. Er is een grote passie van iedereen voor het gebouw en het gebouw is eigenlijk de metafoor. Het gebouw is echter ook gesloten en het heeft een niet makkelijk toegankelijke identiteit.

Invalshoek fysiek

Geert-Jan van den Brand en Jouke Post, Technische Universiteit Eindhoven, faculteit Bouwkunde, unit ADE

Ten eerste wijst Geert-Jan alle aanwezigen op de kapconstructie boven hen. In het boek 'Kracht en vorm de draagconstructie van bouwwerken eenvoudig verklaard', van J. Oosterhoff uit 1990 staat het Veem ook genoemd. Het Veem is het enige gebouw in Nederland met een boog constructie en een 'gebroken dak'. Ook andere zaken van het Veem worden door Oosterhoff verder besproken. Zo is het souterrain bekleed met beton voor de brandveiligheid. De gietijzeren kolommen zijn in combinatie met de zware houten balken ook een bijzondere kwaliteit van dit gebouw. Al met al is het Veem dus een uniek gebouw.

RE-Architecture

De TU Eindhoven heeft onder leiding van Jouke Post vanuit een architectonische focus naar het Veem en NDSM gekeken. Daarbij is het principe van RE Architecture gebruikt: het hergebruik van cultuur historisch belangrijke gebouwen. Zie voor meer informatie ook de website: www.re-architecture.eu Hierbij zijn een aantal waardekers bedacht als perspectieven waarmee we tegen gebouwen aan kijken. Dat zijn onder andere: herkenbaarheid, representativiteit, maatschappelijk, economisch, bruikbaarheid, ecologisch. Op deze manier kan je de strategische waarde van een gebouw bepalen; in welke mate kan een gebouw meegroeien met zijn omgeving.

Hoe kunnen we bestaande gebouwen behouden voor de toekomst, welke aanpassingen moeten dan gedaan worden? Dat is het uitgangspunt voor RE Architecture. Jouke Post en Geert-Jan van den Brand hebben in het boek 'De Kunst van rekbaar vastgoed' daar meer over geschreven. Het uitgangspunt daarbij is een citaat van Stewart Brand uit *How buildings learn*:

*all buildings are predictions,
all predictions are wrong*

Je hebt maatschappelijke veranderingen die van invloed zijn op gebouwen: door de verhuizing van Philips van Eindhoven naar Amsterdam zijn in Eindhoven heel bijzondere oude gebouwen vrijgekomen (o.a. De Witte Dame). Dat is heel veel vrije ruimte die perfect is voor de creatieve industrie.

Binnen de unit ADE werkt Ana Rita Pereira Roders (architect/onderzoeker) aan een PhD traject getiteld Re-Architecture. Zij onderzoekt de duurzaamheid van bestaande gebouwen. Denk aan de oude Philips gebouwen waar nu de designacademy en de bibliotheek in zitten. Is de duurzaamheid van zo'n gebouw alleen fysiek en ruimtelijk, of is het meer? De geschiedenis van het gebouw hoort er ook bij.

Analyse

De analyse van een gebouw gebeurt binnen een bestaand kader:

pre-design/design;

Environment assessment = de totale gebouwde omgeving

Significance assessment = de betekenis/waarde van het gebouw

Condition assessment = de technische staat, de conditie van het gebouw.

Momenteel worden door verschillende studenten onderzoek naar verschillende gebouwen gedaan.

Twee studenten hebben zich met het Veem en NDSM bezig gehouden. Hun analyse is echter niet heel grondig en het gaat om een eerste beoordeling. Er is ook een groep van 20 studenten die de Graansilo in Rotterdam onderzoeken.

De Graansilo aan de Maasoevers moest worden gesloopt, maar dat was te duur, onder andere door de plaats waar hij staat. Daarom moest er een nieuwe functie aan gegeven worden. In 2003 heeft het OBR de Now & Wow (dance club) een tijdelijk huurcontract gegeven.

Het Veem

Het Veem is ook bestudeerd. Er is een vergelijking gemaakt tussen het Veem als koffie- en theeopslag met het Veem van na de kraak en de verbouwing. In de analyse zijn een aantal onderdelen in punten gestegen en anderen in punten gedaald. De methode en scores dienen er vooral toe om met elkaar in gesprek te raken over het gebouw en de mogelijke sterke en zwakke kanten vanuit architectonisch en beheersmatig perspectief.

Voorzieningen (transport, toegankelijkheid, nuts): van 3 naar 1: dat kan komen, omdat ten tijde van de opslag het gebouw vanuit de haven werd bereikt en CS natuurlijk dichtbij was, terwijl het gebouw voor de huidige functie misschien iets te veel buiten het centrum van de stad ligt. Gezien de bouw activiteit rondom (Westerdok, Houthavens West) zal dat echter snel veranderen.

Condition (technische staat, conditie): van 4 naar 5: het gebouw heeft zijn waarde behouden, of is zelfs in waarde gestegen en ook de aanpasbaarheid van het gebouw is gestegen.

In vergelijking met NDSM blijkt dat het Veem meer potentie heeft van zichzelf om behouden te blijven. NDSM heeft meer zwakkere punten (vergelijkbaar met de graansilo in Rotterdam).

Reacties uit het publiek

- Vemer: Geeft deze analyse aan of een gebouw ongeschikt is om te bewonen of te verbouwen? Zou je leegstaande gebouwen ermee moeten beoordelen of ze geschikt zijn als broedplaats?
- Geert-Jan: Deze aanpak en methode geeft vooral een relief in verbeterpunten; aan de hand daarvan kan je praten over wat verbeterd kan worden en waar de grootste winkansen liggen (sterktes en zwaktes van een gebouw). Je zou aan de hand van deze methode inderdaad goed kunnen beoordelen waarvoor een gebouw meer en minder geschikt is.
- Vemer: Ik ben verbaasd over de puntendaling op ecologisch gebied. Juist omdat het Veem er prat op gaat te recyclen en alle oude materialen te gebruiken.

Andere Vemers vallen hem hierin bij.

- Geert-Jan: Wellicht zijn er veel nieuwe materialen het gebouw binnengehaald? Ook zal de energie wel een grote rol spelen (Geert-Jan heeft het onderzoek niet zelf gedaan en de studente die het onderzoek deed is terug naar Italië).
- Henk Slijkhuis: Ik ben binnen het Veem verantwoordelijk voor de bouwzaken. Ik kan me voorstellen dat het Veem achteruit gegaan is op ecologisch gebied omdat het Veem voorheen een grote ruimte was die niet verwarmd hoefde te worden, terwijl het Veem nu bestaat uit verschillende ruimtes die allemaal hun eigen gaskachel hebben. Dat leidt natuurlijk tot een relatief hoog energieverbruik. Ooit is er wel geopperd om als Veem eigen energie op te wekken of te recyclen.
- Geert-Jan: Je hebt natuurlijk het IJ naast je liggen, dat kan een hele goede warmtebron/warmtewisselaar zijn.

Invalshoek bestuurlijk

Jaap Draaisma

Jaap is al 30 jaar bezig met de legalisatieprocessen van kraakpanden en is een van de oprichters van de Vrije Ruimte (www.vrijeruimte.nl), de opvolger van het "Gilde van Werkgebouwen aan het IJ".

Jaap is (mede) auteur van het boek *Laat 1000 Vrijplaatsen bloeien; onderzoek naar vrijplaatsen in Amsterdam* (september 2001; een uitgave van De Vrije Ruimte)". Dit boek schetst een profiel van wat een Vrijplaats is en biedt een manier om het Broedplaatsen beleid te bepalen.

Ooit was er sprake van een lange strook kraakpanden en vrijplaatsen die langs het IJ liep van Ruigoord in het westen tot letterlijk het 'Einde van de Wereld' in het Oostelijk Havengebied. Een kraakrijk waar de zon nooit onderging.

In de jaren 90 is eerst het Oostelijk deel van dat rijk ontruimd (Oostelijk Havengebied) en later ook het Westelijk deel van het rijk (waarin het Veem een van de panden was en is). Om iets te doen aan de enorme achteruitgang van het aantal kraakpanden en vrijplaatsen is de gemeente gekomen met het 'broedplaatsen beleid'. Ook om daarmee greep te krijgen op de ontwikkelingen.

Er zijn een aantal factoren die bij een broedplaats horen:

- zelfstandigheid;
- betrokkenheid;
- collectiviteit;
- zeggenschap;
- betaalbaarheid.

Het beleid schrijft voor dat minimaal 40 % van de huurders kunstenaar is, de overige 60 % is vrij in te vullen.

In 2005 werd Ruigoord gelegaliseerd. Het moeilijke van zo'n legalisatie is dat je de wilde, creatieve kant verliest. Als je die creatieve kant wilt vasthouden moet je van onderop werken, dan moet je dat niet via de gemeente doen, maar vanuit het gebouw zelf. Het Veem is hiervan een goed voorbeeld.

NDSM daarentegen is gesplitst daarin; alleen de hellingen zijn ooit gekraakt. De werf/hal is een door de overheid geïnitieerde ontwikkeling. Kinetisch Noord was een van de deelnemers van een prijsvraag die door het stadsdeel was uitgeschreven om de plek te ontwikkelen.

De vraag hierbij was hoe ga je 30.000 m2 ontwikkelen? Je kon dat op twee manieren doen. Enerzijds door op de wilde manier een brede groep te laten ontstaan om die ontwikkeling te kunnen dragen, anderzijds kon je met overheidssubsidies het terrein ontwikkelen. Bij NDSM is voor de laatste optie gekozen en is Kinetisch Noord met 6.500.000 euro aan subsidies aan de slag gegaan, waarna NDSM langzaam met huurders/gebruikers is vol gelopen.

De Bestuursvormen

Vanuit de kraakbeweging werd het bestuur vaak een vereniging met een algemene ledenraad waarvan iedereen lid is en waardoor de collectiviteit wordt gestimuleerd. Net als bij het Veem (algemene ledenraad waarvan iedereen lid is en een dagelijks bestuur voor het besturen van het gebouw).

Vanuit de overheid, banken en de vastgoed sector werkt men liever met stichtingen, zo ook bij NDSM. In zo'n stichting is de invloed van de huurders/gebruikers veel moeilijker vorm te geven. Bij NDSM is het stichtingsbestuur ook steeds verder weg komen te staan van de gebruikers.

Hoe vergroot je de zeggenschap van de huurders?

Een mooi voorbeeld hiervan is Tetterode, waarbij de huurders alleen maandelijks huur betalen aan wooncorporatie Het Oosten, maar verder alles in eigen beheer regelen, inclusief onderhoud. Toch blijkt dat lastig, omdat de corporatie dan opeens toch marktconform wil verhuren.

Een toegepaste optie is om te werken met contracten waarbij de huur na vijf jaar alsnog marktconform wordt, maar dan zullen een aantal huurders/gebruikers het pand moeten verlaten (te weinig draagkrachtige kunstenaars bijvoorbeeld).

Regelmatig zijn er botsingen met woningcorporaties over het bestuur en de mate waarin huurders zeggenschap hebben en de hoogte van de huur.

Contracten

Vanuit de Vrije Ruimte pleit men voor contracten voor onbepaalde tijd

Tijdelijke contracten kunnen prikkelend werken en helpen beter bij leegstand of wanneer een slechte huurder tegenstand biedt. Per broedplaats wordt daar een eigen beleid voor bepaald. Soms, zoals bij NDSM, krijgen huurders een contract voor 5 jaar en moeten ze daarna weer weg.

Een Vrijplaats is meer dan een broedplaats. Veel internationale en nationale initiatieven zijn in kraakpanden begonnen. Wat vooral van belang is, is dat vrij- en broedplaatsen zich naar buiten toe presenteren. Dat geldt ook voor het Veem: laat als Veem zien wat er in het gebouw gebeurt en wie er in het gebouw zitten en ooit zaten (en uitvlogen). Maar leg niet dwingend op dat je het gebouw na een startperiode, of bij een gebleken succes, moet verlaten. Zorg wel dat je misbruik via het huurcontract kan uitsluiten.

Erfpacht

Autonomie is heel belangrijk voor vrij- en broedplaatsen. In de jaren 80 is onder andere bij het Veem de erfpacht constructie toegepast om het mogelijk te maken de bedrijvigheid en de algemene buurtfunctie van het pand te behouden¹. Deze erfpacht contracten zijn in de meeste gevallen tijdelijke contracten voor 20 of 25 jaar. Wat er daarna mee gebeurt is per vrij- en broedplaats weer anders. De huurders van Vrankrijk hebben na afloop van de erfpacht het pand zelf gekocht.

Voor het Veem loopt de erfpacht in 2018 af. Daarna valt 'de opstal' (het Werkgebouw het Veem) 'om niet' terug aan de gemeente. Er wordt dan een nieuwe (veel hogere/marktconforme) erfpacht opgelegd.

Er is vanaf 1990 in Amsterdam begonnen met het omzetten van de tijdelijke erfpacht overeenkomsten in een eeuwige erfpacht. Voor sommige kraakpanden geldt deze constructie nu: OT 301, Plantage Doklaan, Pakhuis Wilhelmina. Hoe kunnen we andere panden veilig stellen? De Vrije Ruimte is met de wethouder en het grondbedrijf (OGA) in overleg om de grondprijs laag te houden, zodat de erfpacht niet hoger wordt en de lasten voor de huurders hetzelfde blijven.

Voor het Veem zal er wel een verandering zijn: aangezien er betrekkelijk veel kantoorfuncties in het Veem zitten – een gevolg van de mix keuze voor ambachtlieden, kunstenaars en bedrijven – zal er wel een verhoging van de erfpacht optreden. Voordeel is dan wel dat de tijdelijke erfpacht (die tot 2018 liep) omgezet wordt in een eeuwig durende overeenkomst. Daarmee kan je de investeringen die je in een pand doet dus veilig stellen (die investeringen – zoals nu de nieuwe entree en ontsluiting van het Veem – vallen niet opeens 'om niet' toe aan de gemeente. De verhoging zal bij het Veem ongeveer een verdubbeling van de erfpacht betekenen, maar dat betekent gelukkig niet een verdubbeling van de huur. De erfpacht vormt immers slechts een van de ingrediënten voor de huurprijs en omvat ongeveer 20% van die huurprijs).

Wat staat tegenover de eeuwigdurende erfpacht voor broedplaatsen?

Broedplaatsen moeten een impuls, een bijdrage aan de stad en buurt leveren. Sommige broedplaatsen hebben met het geld dat ze uiteindelijk overhielden fondsen opgezet waarmee ze bijvoorbeeld nieuwe panden of wijk gerichte initiatieven financieel kunnen helpen. Of waarbij er een ruimte in het pand wordt vrij gemaakt waarin bijvoorbeeld een kunstenaar een jaar een ruimte krijgt en iets voor pand en wijk kan betekenen (arts and residents).

Binnen het Veem wordt op dit moment ook over dergelijke initiatieven nagedacht (het Veem werk/cultuurfonds).

De Vrije Ruimte wil een werkgroep oprichten om nieuwe projecten te starten om de impulsen op gang

¹ Bij erfpacht verhuurt de gemeente als het ware de grond (= gemeenschapsbezit) onder een pand (opstal).

te houden. Dat liever dan een aanpak zoals in Londen, waarbij men 120 miljoen in 'de creatieve industrie' pompt en dus geen geld over heeft voor buurtgerichte panden en specifieke sub culturen

In de volgende discussie wordt kort doorgesproken over de noodzakelijkheid en mogelijkheden voor waarde generatie vanuit ex kraakpanden zoals het Veem: wat moet en wat kan je doen voor anderen in stad en buurt?

Erst kommt dass Fressen und dann die Moral (B. Brecht). De discussie verliest het van de snelle gang naar de – late, maar overheerlijke - lunch in het Veem café.

Discussie – enkele highlights

Aan tafel zitten: Bart Stuart (NDSM), Eva de Klerk (NDSM), Jaap Schoufour (Bureau Broedplaatsen), Paul van Soomeren (Veem), Arco Leusink (Netwerk Broedplaatsen). Tiers leidt de discussie.

Vernieuwing en doorstroming, moet dat en zo ja hoe dan?

Tiers: Wat vinden we van wat er tot nu toe gepresenteerd is?

Arco: Ik vind het vanuit het Netwerk gezien erg intern, veel op het Veem en NDSM gericht. Ik zou meer willen zien wat andere broedplaatsen er aan hebben. Daarnaast zou ik de vraag willen stellen: hoe goed kent het Veem zijn omgeving?

Paul: Het Veem heeft verschillende functies, waaronder de Veemvloer en hetveem theater: instellingen die op landelijke schaal publiek naar zich toe trekken. Daarnaast hebben we veel ambachtslieden, bedrijven en kunstenaars waar hetzelfde voor geldt. Dus wat verstaan we onder omgeving? De wijk, de stad, Nederland of misschien nog breder? Als Veem ben ik dankbaar voor het commentaar dat we vandaag uit verschillende hoeken krijgen. Nadat we als Veem een paar jaar geleden het gevoel kregen te veel intern gericht en ingeslagen te zijn geworden, is het goed om eens een paar petsen om de oren te krijgen die ons wakker maken. Hier kunnen we zeker mee verder.

Jaap: De discussie van vanochtend vond ik erg verfrissend. Het is erg leuk om mensen van buiten Amsterdam hun mening te zien geven over de Amsterdamse problematiek. Wat daarbij wel van belang is, is om te beseffen dat er in Amsterdam sprake is van schaarste. Ruimtes zijn schaars en zeker goede atelier ruimte. Vanuit die schaarste zou ik – enigszins provocerend – de stelling willen poneren dat elke broedplaats eens in de 5 jaar voor de helft moet vernieuwen voor wat betreft huurders/gebruikers.

Eva: Ik vind alles wat ik tot nu toe gehoord heb erg herkenbaar. En normaal. Ik ben dan ook tegen doorstroming. Ik vind dat groepen in broedplaatsen ook moeten kunnen oogsten. Je hebt toch een natuurlijke doorstroming als er weer nieuwe plekken komen. Wat betreft de selectie (zie het hoofdstuk 'sociaal'): ja, NDSM is het een homogene groep mensen. Bij ons moeten mensen veel zelf investeren, waardoor je automatisch een bepaalde groep mensen bij elkaar verzamelt. Op basis waarvan zou je mensen moeten wegsturen? Dan krijg je een inhoudelijke discussie over wat talent is.

Arco: Er zijn veel leegstaande panden in de stad. Denk alleen al aan al de leegstaande kantoorruimte. Corporaties of anderen willen vaak wel tijdelijke ruimtes beschikbaar stellen. Maar dan moeten kunstenaars ook in die tijdelijkheid meegaan en niet opeens na een paar jaar vaste ruimtes eisen.

Jaap: Dat is momenteel al de strategie van de gemeente, dat we met Urban Resort ook proberen door te zetten. Maar de schaarste blijft, ook als je tijdelijke broedplaatsen hebt. De vraag is of je mensen zo lang op een vaste plek moeten laten zitten, of dat je plek moet creëren voor aanstormend talent?

Paul: In het Veem betaal je als huurder 40 euro per m² per jaar. Dat kan alleen, omdat iedereen veel geïnvesteerd heeft in het gebouw. Geïnvesteerd in verbouwingen, muren, wc's en trappenhuisen, maar ook geïnvesteerd in bestuurlijk werk. Ik vraag me af als mensen weten dat ze binnen 5 jaar weer moeten oprassen ze dan bereid zijn te investeren. Ik denk het eigenlijk niet.

Eva: Loods 6 is een goed voorbeeld. Die hielden op een gegeven moment geld over en toen hebben ze hun 'overtollige' geld in een broedplaats gestopt. Bij NDSM zijn we ook van plan om later een fonds op te richten. Maar dat kan alleen bij duurzaam gebruik, niet bij doorstroom.

Jaap: Tijdelijke huurders hebben echter hun eigen waarde voor broedplaatsen.

- Bart: Misschien moet je niet spreken van vastgoed, maar van losgoed, waardoor je het meer open kan houden en het minder statisch wordt.
- Marijke Bresser (Veem): Wij zijn helemaal geen broedplaats. Eerder werd gezegd dat we denken om moeten zetten in doen. Ik vind dat we eerst moeten denken en dan pas doen.
- Joost Kappers: Ik vind losgoed een lastige term. In hoeverre impliceert het vastigheid of losheid, wat houdt het in? Hoe ga je die vernieuwing aanpakken? Als je het economisch benaderd moet je een broedplaats zien als een gemeenschappelijk goed.
- Jaap: Het gaat om de intentie van de groep. Je zou doorstroom als doelstelling kunnen hebben. Je moet je uitgangspunten formuleren. Als gemeente willen wij ons niet bemoeien met de regels van de verschillende broedplaatsen.
- Paul: De intentie van het Veem is om jonger, dynamischer en meer extern gericht te worden, maar dat blijkt best lastig. In elk gebouw zitten ook freeriders. Die doen niets en zijn tevreden met de lage huur; gebruiken hun ruimte als opslag. Die moeten er uit, maar daar heb je goede instrumenten voor nodig.
- Eva: Jaap Draaisma heeft goede ideeën daarover.
- Jaap Draaisma: Je kunt huurcontracten opstellen voor nieuwe huurders waarin je ook eisen stelt aan de huurder. Als iemand niet aan die eisen voldoet, kan je hem/haar de huur opzeggen. Bij de zittende huurders kan dat moeilijk en bovendien heb je misschien als Veem het probleem dat de zittende huurders een dergelijke aanpak blokkeren in de ledenraadsvergadering. Het zittende eigen volk heeft er immers weinig voordeel aan op korte termijn.
- Bart: Maar dat is dan eigenlijk een soort prestatiecontract. Wie toetst dan of iemand daar wel of niet aan voldoet? De groep zelf? En hoe dan?
- Henk Slijkhuis (Veem): Je moet doorstroom niet als doelstelling nemen, dan ben je verkeerd bezig. Je moet het niet te zwart wit zien. Als gebouw moet je duurzaamheid als doelstelling hebben, en de manier waarop je met je mensen om gaat.
- Bram van Dijk (Veem): Misschien moet je vernieuwing als doelstelling nemen. Dat hoeft niet per se doorstroom te betekenen.

Hierop volgt een discussie over de vraag of – en zo ja hoe – je vernieuwing (of andere begrippen zoals dynamiek, creativiteit e.d.) meetbaar en toetsbaar kan maken; dat probleem wordt niet opgelost.

- Arco: Misschien moet je je de vraag stellen of het erg is dat panden inslapen? Jonge starters gaan meestal naar de rafelranden van de stad, die vinden altijd wel weer een plek om te beginnen. Dat gaat vanzelf. Als een pand wil uitsterven gaat dat ook vanzelf.
- Jaap: Nee, we willen niet dat dat in Amsterdam gebeurt. Dan wordt alles in de binnenstad duur en formeel. De gemeente moet ervoor blijven waken en zorgen dat het in de (binnen) stad ook een beetje informeel en rommelig is. Dat is nou juist de grote charme van Amsterdam. Je kunt je niet permitteren om dat alleen in de rafelranden te laten gebeuren. Daarnaast grenzen onze rafelranden direct aan Badhoevendorp en IJburg, dus zo rafelig zijn die niet.
- Arco: Daar ben ik het mee eens. Maar wordt kwaliteit alleen door jonge mensen gegenereerd?
- Jaap: Tetterode heeft een tijd geleden ook een blik op zichzelf geworpen en kwam tot dezelfde conclusies als het Veem. Er zijn ontwikkelingen waar je iets tegenover moet stellen. De oerkracht zit in een jonge instroom.
- Bart: Anders krijg je een lifestyle enclave: een grote vertrutting in het centrum.
- Jaap: Je hebt sowieso al last van de democratie. De 50 plusser in de grachtengordel wil rust.

Mengen en mixen

- Bart: Je hebt al die verschillende termen, de creatieve industrie, broedplaatsen etc. Daarmee lijkt alles hetzelfde, maar MTV is iets heel anders dan de NDSM werf.
- Eva: MTV huurt voor 50 euro per m2 per jaar van de Media Wharf, die zijn uiteindelijk ook voor de lage prijs gekomen.
- Matthijs: Ik dacht dat het een economisch bedrijf was dat tussen creatieve bedrijven ging zitten, maar als ze voor die prijs kunnen huren, zijn ze zelf niet anders dan de rest.
- Eva: MTV kwam met grote woorden over hoe NDSM zou inspireren enzo, maar toen ze er eenmaal zaten, wilden ze slagbomen voor hun terrein en moest alle rommel worden opgeruimd. Dat is wel iets heel anders dan de Underground scene.
- Paul: Ik geloof erg in de rol die ambachtslieden in een gebouw kunnen spelen. Ambachtslieden zijn doeners, die maken zelf. Door die menging van ambacht, kunst en bedrijven/ondernemingen heb je een goede mix. Daar blijft vanzelf wel een dynamiek in zitten. Mijn zorg is vooral de groep van freeriders, de lui die niks willen, de huurders van goedkope meters in een mooi gelegen bedrijfsverzamelgebouw. Ik had het tijdens de lunch met Arjo Klamer over een maat die je zou moeten ontwikkelen op basis waarvan je kan bepalen of een huurder/gebruiker in een pand nu inderdaad 'culturele waarde toevoegt' (zoals Arjo dat noemde). Wie produceert er nu waardevolle goederen en diensten voor stad, wijk, anderen?

Externe gerichtheid en het naar binnentrekken van (nieuwe) doelgroepen

- Monique van Hoof: Je moet meer naar buiten toe gericht zijn, minder gesloten.
- Paul: Dat hebben we geconstateerd. Daarom participeren we nu ook als Veem in het buurtoverleg platform, en daarom hebben we de entree en de routing naar theater en café verbeterd (licht kunstwerk van Johan Vonk), komt er een nieuwe verlichte naamsaanduiding bij de ingang. Let wel dat de meeste pakhuizen niet al te uitnodigend zijn, zo zijn ze nou eenmaal niet gebouwd. Daarnaast is er altijd sprake van een dilemma. Veel oppimpen, kost geld en dat resulteert in een hogere m2 prijs. Alle veranderingen die je in je gebouw wil doen, moeten bekostigd worden uit de huur.
- NDSMer: Ik werk veel met allochtone kinderen en geef dan workshops op het NDSM terrein. Na afloop komen hun ouders hen ophalen en die zijn altijd verbaasd over het terrein. Zo komen mensen er wel. Zorg dus ook voor dit soort publiekstreckende activiteiten.
- Jaap: Diverse broedplaatsen hebben dit soort initiatieven. Er gebeurt steeds meer op het multiculturele gebied. Je krijgt ook langzaam een uitstroom van multiculturele studenten.
- Vemer: In het Veem werken we niet zo collectief, we hebben weinig collectieve initiatieven.
- Haye Schoolmeester: Je moet kijken naar wat er wel is. In het Veem heb je een galerie, een lijstmaker, een theater. Ik heb er geen moeite mee als het inzakt. Er zit genoeg energie in deze semi-openbare publieksgebouwen. Je moet niet alleen kijken naar wat er niet gebeurt.
- Bart: Op NDSM hebben we jaarlijks 200.000 bezoekers. Doordat je verschillende mensen in je broedplaats hebt, komen ook verschillende mensen daarnaar toe.
- Tiers: Waar ligt het probleem dan? Weten mensen wat broedplaatsen zijn?

- Arco: Broedplaatsen kunnen hun economische waarde niet helder voor het v-licht brengen. Soms gebeurt er wat, maar ze zouden die economische meer moeten laten zien. Maak er meer reclame voor.
- Joost: Er wordt iets gesuggereerd over de economische waarde product de overheid en de broedplaatsen zelf), maar in de realiteit blijkt vallen. Pas daarmee op en richt je – zoals ook Arjo al zei – niet op een smalle economische verhaal. Breng voor het voetlicht wat je allemaal voor de buitenwereld, ook in sociaal en cultureel opzicht.
- Paul: Eens, maar voor de indirecte subsidie die je als gebouw van de ge krijgt (zie het verhaal van de EUR) moet je iets terug doen. Als je dat doet, zal je op enig moment gestraft worden bijvoorbeeld door een erfpacht en dus hogere huurprijs.
- Henk Slijkhuis (Veem): We hebben het nu over verantwoorden en zelfs over straffen. In het Veem heel veel energie in de fysieke verbouwing gestopt. Qua beheer gaat het nu goed. De vraag die je je nu moet stellen is wat kan je er nu mee? Je kunt naar buiten toe treden. In die context moet je volgens mij deze discussie zien.
- Tiers: Maar het Veem inspireert niet, zo zeiden de economen.
- Vemer: Ik vind dit alles een aanval op het Veem. Het Veem is een speciale plek. We moeten met die eigenheid naar buiten toe treden. Daar moeten we onze kracht in zoeken. De vergelijking met het algemene broedplaatsen beleid klopt niet. Wij zijn geen 'broeders' (van broedplaatsen) maar Vemers!
- Jaap: Het begrip broedplaats is vreselijk moeilijk. Bureau Broedplaatsen werkt niet inhoudelijk. Amsterdam loopt voorop met de notie dat gebruikers zelf de functie van een pand kunnen uitdragen. In meerdere internationale bijeenkomsten over dit onderwerp wordt mij altijd gevraagd hoe we dat dan precies doen. Daarin zijn wij uniek.
- Haye: Je kunt niet elke dag de toegevoegde waarde van een pand benadrukken. Dat gaat op en neer. Als je een verbouwing of vernieuwing in je pand hebt, ben je even niet met de buitenwereld bezig en heb je geen publieksactiviteiten. Dat kan je daarna weer oppakken. Dat komt vanzelf.
- Spunk (Veem): Als nieuwelingen willen wij nog wel zeggen dat wij vinden dat in het Veem een zure sfeer hangt. Sommige mensen groeten elkaar niet, een van onze (allochtone) medewerkers werd erg bot gevraagd wat hij hier deed. Dat was duidelijk niet uit interesse voor wat we deden. Al deze dingen maken dat wij geen zin meer hebben om naar algemene ledenraadvergaderingen te gaan.
- Paul: Tsja dat hoort niet. Maar dit gaat over algemene maatschappelijke omgangsvormen waar iedereen zich aan zou behoren te houden. Dat jij je daardoor laat ontmoedigen om naar een ledenraadvergaderingen te komen, vind ik nogal een grote stap. (volgt een discussie over grotere en kleinere in- en uitsluitingsverschijnselen die zouden kunnen spelen tussen oud gedienden in het Veem en nieuw gevestigden; daarbij wordt 'de kloof' tussen beide groepen als een belangrijk maar lastig aandachtspunt benoemd; daar moet iets aan gebeuren).
- Bram van Dijk (Veem): Misschien moet je zeggen: broedplaatsen zijn een plek voor tolerantie en voor inspiratie.

Naschrift

(door Paul van Soomeren; voorzitter bestuur Veem)

De EUR studenten vatten de toekomstvisie van het Veem samen als: “over vijf jaar nog steeds dezelfde mix in een mooi gebouw tegen een zeer lage huur, maar wel meer op de buitenwereld gericht, met een sterkere publieksfunctie en jonger en dynamischer en meer open.”

De conferentie was voor het Veem een van die stappen om het Veem mooier, jonger en meer open te maken: ‘vernieuwd en open de volgende 25 jaar tegemoet’.

De conferentie ligt ondertussen al weer geruime tijd achter ons en wat is er sindsdien gebeurd?

Ik beperk mij daarbij tot het Veem. Na het vertrek van Lex Brans en Francine Mendelaars bij NDSM zijn we de contacten met NDSM even een beetje kwijt. Zo gaan die dingen in de praktijk; het gaat uiteindelijk altijd om (de contacten tussen) mensen.

Het Veem dus. We hebben niet stilgezeten al gaan vernieuwingen en veranderingen altijd veel trager dan men zou willen. Logisch, omdat het voor de betrokkenen onbetaald vrijwilligerswerk is, dat vaak in ‘gestolen uren’ verricht wordt.

Het Veem fysiek:

Typerend voor het Veem is dat we als Veem eerst de zaken fysiek vernieuwd hebben. We zijn gaan **verbouwen**, want daar zijn we goed in. Er kwam een nieuwe publieksingang De fraaie oude toegangsdeuren kregen meer glas en dus meer doorzicht en openheid (Frans Debets). De ontvangsthall voor het publiek werd ingrijpend vernieuwd met een nieuwe balie, meer licht en een enorme flyerwand (Barten van Elden). Het trappenhuis werd een prachtig licht kunstwerk (Johan Vonk) dat de bezoekers van het theater en café als het ware naar boven begeleidt. Hierdoor en door nog extra maatregelen aan lift en op de derde verdieping is de routing naar publieksfuncties als Veemvloer, hetveem theater en veemcafé enorm verbeterd.

Wat niet veranderde was de constante druk van **brandveiligheidseisen**. De brandweereisen blijven een eeuwig geld- en energieslorpig hoofdpijn dossier, waarbij op een vreemde manier de aandacht steeds weer komt te liggen bij (dure) bouwtechnische ingrepen. Raar genoeg verdwijnt in dat proces de mens en het menselijk gedrag geheel uit beeld. Dit geldt voor Veem, maar ook voor het stadsdeel, gemeente en voor departementen als VROM en BZK. Zo controleert men streng of alle technische en bouwkundige voorziening ‘state of the art’ zijn, maar komt de controlerende overheid nooit kijken hoe het bij een echte (oefen) ontruiming toegaat. De praktijk blijkt dan dat diverse Vemers na 5 minuten oorverdovend slow woop alarm boos brullen “wat is dat voor een kolere lawaai, kan dat kreng niet uit?” We moeten tonnen investeren in techniek, maar de mens wordt vergeten. Overigens liet een recent onderzoek van BZK (maart 2007: Menselijk gedrag bij het vluchten uit gebouwen) zien dat het Veem daar niet uniek in is: menselijk gedrag is in al het bouwtechnisch reken-geweld van de brandveiligheid het ondergesneeuwde kind van de rekening.

Het Veem economisch

De **erfpacht discussie** tussen gemeente en Veem loopt nog, maar lijkt binnenkort afgesloten te kunnen worden met een conversie naar eeuwig durende erfpacht voor het Veem samen met 7 andere ex kraakpanden. De discussie heeft in ieder geval het contact tussen die 8 panden versterkt. Na de brandveiligheid is dit nog zo’n ‘dossier’ dat alle tijd en energie uit de vrijwillige bestuurders trekt. Interessant is wel dat door deze 8 panden nu wordt nagedacht over de vraag welke mogelijkheden de panden hebben om ‘iets te doen voor de stad’. Ideeën betreffen ondermeer het starten van een **werk/cultuurfonds**. Een pot waarin de bewoners/huurders van de panden tijd/geld/energie stoppen waarmee initiatieven op sociaal-cultureel terrein kunnen worden ondersteund of geïnitieerd.

Er is niks meer gedaan over de suggestie van de EUR om na te denken over de **toegevoegde culturele waarde** van het Veem. Wat is dat nou eigenlijk? Hoe zou je dat kunnen meten en vervolgens gebruiken in het beleid dat je als Veem voert? Misschien moeten een aantal slimme studenten en professoren ons daarbij nog maar eens een stap verder helpen.

Wat wel gebeurde was de aanpak van de **‘leegstand’** in het Veem. Ook dat gebeurde op zijn Veems. Met veel praten en pappen en nathouden maar het resultaat was dat diverse ruimtes die door

huurders eigenlijk nauwelijks gebruikt werden leegkwamen en weer gevuld konden worden met frisse nieuwkomers. Maar nog steeds zijn er naar schatting een kleine 8 'slapers' in het Veem gevestigd (slappende bedrijven). Maar hoe bewijs je dat een ruimte niet of nauwelijks gebruikt wordt? En is dat erg? Wat kan/wil je er aan doen? We gaan door met praten en zachte druk uitoefenen.

Het Veem bestuurlijk:

Het **Veem bestuur** werd **uitgebreid** met kunstenaar Boris Tellegen en foto restauratrice Clara von Waldthausen. Meer schouders dus om eronder te zetten. De bestuurlijke processen blijven echter stroperig en zijn een soort bestuurlijk fossiel uit de jaren 70 met saaie te lange ledenraadvergaderingen. Maar met behulp van nieuwkomers als Marike Simons en Maud van der Wiel (www.simonsvanderwiel.nl) werd onlangs een **nieuwe aanpak van de Veem brede discussie** uitgetoetst. De opkomst was voor Veem begrippen overweldigend en bijna iedereen ging verfrist (na de borrel) huiswaarts; dat kan voor de meeste Algemene Ledenraad Vergaderingen niet gezegd worden. Er wordt gedacht over twee 'leuke discussies' per jaar en twee besluitvormende vergaderingen (die dus wel weer knap saai zullen zijn). Daarbij wordt ook de inzet van internet overwogen waarmee stemmen via het 'veem wide web' (vww) mogelijk wordt. Momenteel krijgt de website een nieuwe vormgeving. Ook de aanbeveling van de EUR om het nogal brede en vage visie verhaal ('*Naar buiten*') uit te werken en vervolgens in een strategisch plan vast te leggen wordt gevolgd. De Veem brede discussie was daarin een eerste stap. De ALVR heeft het nieuwe beleidsplan geaccepteerd.

Het Veem sociaal:

In de Veem brede discussie werd al de mogelijkheid geopperd om meer te werken met **nieuwsbrieven** en het aan elkaar sturen van uitnodigingen, bedrijfspresentaties, mededelingen, nieuwtjes. Ook dit wordt bij de website vernieuwing meegenomen.

Ook de **contacten met de buurt** blijken intensiever geworden: het Veem draait al weer een half jaar mee in buurtplatform Zeeheldenbuurt. In dat kader ontstaan er dan snel al meer links waarbij het Veem gebruikt wordt als plek waar iets leuks kan gebeuren. Zo vond de receptie bij de 'onthulling' van de enorme muurschilderingen in de Van Diemenstraat in het Veem plaats en nam het Veem deel aan een grote buurtconferentie over de buurtplannen met bewoners, stadsdeel bestuurdersdeelname en –ambtenaren. Daar werden ook contacten gelegd met de nieuwe overbuurman in de Van Diemenstraat: de in aanbouw zijnde brede school.

De Veem Audiotour is er nog steeds (downloaden via www.veem.nl) en wordt door buurt ook op prijs gesteld.

Ook andere activiteiten in het Veem zijn toegenomen na de boost van het 25 jarig jubileum feest (waar ook dit congres deel van uitmaakte). Eens in de twee maanden vinden er pianoconcerten plaats in de vide in het Veem (Jan van der Sangen: www.toetsdestijds.nl/salon.html). Begin november vond in het Veem de grote pedagogiek conferentie plaats 'Sporen van Regio' met enkele honderden bezoekers (www.pedagogieontwikkeling.nl) met gebruik van de grote zaal van hetveem theater en een tentoonstelling in de Veemvloer. De Veemvloer kreeg een nieuw bestuur en kreeg ook (weer) een substantiële subsidie van het Mondriaanfonds.

Dus ...

Er lijkt dus weldegelijk sprake van een verandering. In zo'n geval zegt een goed bestuurder, terwijl hij naar de open deur kijkt: "De zaken hebben een keer ten goede genomen, maar het is nu zaak om de vernieuwing vast te houden en te verbreden en verdiepen."

Dat gaan we dus proberen en daarbij is alle hulp welkom.

Essentieel daarbij is de organisatie en ik krijg daarbij steeds meer het idee dat het beheer van een gebouw en het beheer en uitbouwen van de deels collectieve sociaal-culturele activiteiten weliswaar twee kanten van dezelfde medaille zijn, maar toch totaal andere eisen stellen.

Het Veem is als gebouw ondertussen 'af' (zover een gebouw ooit 'af' is). Het beheer van een dergelijk groot brok vastgoed vereist nogal wat. Denk alleen maar aan zaken als schilderwerk, het innen van de huurpenningen, het steeds weer volgen van (nieuwe) brandveiligheidseisen, kijken naar winst op het terrein van energiegebruik en duurzaamheid ... maar dat is allemaal relatief eenvoudig te managen en besturen; dat heeft het Veem in de afgelopen 25 jaar dan ook briljant gedaan met als resultaat een prachtig gebouw met het mooiste uitzicht in Amsterdam voor de laagste prijs per vierkante meter in de Randstad.

Dat vastgoed beheer kan toe met bestuur op afstand en in grote lijnen. Welbeschouwd is er ook niet erg veel 'bewoners participatie en inspraak' bij nodig. Bestuurlijk zou daar best een stichting bij passen die tot taak heeft het gebouw fraai te behouden tegen de laagst mogelijke huurprijs.

Maar wie meer aandacht wil besteden aan de sociale samenwerking en samenleving in en vanuit zo'n gebouw; wie meer nadruk wil leggen op het – al dan niet samen - naar buiten treden en het ontplooiën van leuke en nuttige initiatieven ... die moet misschien zoeken naar andere organisatievormen.

Fysiek en sociaal hebben kennelijk andere ritmes en vereisen andere aanpakken en dus ook andere bestuursvormen.

25 jaar geleden begon in het Veem een experiment dat zich vooral richtte op het verbouwen en renoveren van een leeg pand van 10.000 m². Regen en kou moesten buiten gehouden worden. Er kwamen schoorstenen, muren, een sprinkler, trappenhuizen, vides en iedereen bouwde mee en bouwde daarbij zijn eigen ruimte.

Maar we zijn nu voorzichtig begonnen aan een nieuw experiment. In een overmoedige bui hebben we geroepen dat we ons als Veem meer op de buitenwereld willen richten, een sterkere publieksfunctie, jonger, dynamischer en meer open.

25 jaar geleden wisten de eerste Vemers ook niet waar ze aan begonnen. Dat geldt ook nu weer ... maar we gaan het gewoon doen en we zullen slagen.

